

ПРЕС-РЕЛІЗ

за результатами дослідження

«Фінансові, технічні та законодавчі аспекти створення енергетичних спільнот в Україні»

Дане дослідження проведено за ініціативи кооперативу Wechange eG (м. Берлін) та ГО «Агенція сталого розвитку “Синергія” (м. Вінниця) в рамках проєкту «Енергетичні спільноти для стійкої України» ТзОВ Український центр вивчення громадської думки «Соціоінформ».

Мета дослідження

Дослідити потенціал створення енергетичних спільнот в Україні (фінансові, технічні та законодавчі аспекти).

Завдання дослідження

1. Виявити передумови створення енергетичних спільнот в Україні.
2. Визначити бар'єри та стимули створення енергетичних спільнот в Україні.
3. Зібрати рекомендації, щодо заходів необхідних для стимулювання створення енергетичних спільнот в Україні.

Метод дослідження: фокус-групові дискусії (3 фокус-групи).

Територія дослідження: Україна (підконтрольні Уряду території) – усі області включно із прифронтовими територіями.

- 1 ФГ з експертами локального рівня
- 1 ФГ з експертами регіонального рівня
- 1 ФГ з експертами національного рівня

Учасники дослідження: працівники служб енергоефективності муніципалітетів, представники професійних громадських організацій, бізнесу (інвесторів, компаній, які можуть реалізовувати та обслуговувати проєкти ВДЕ, науковці).

Дати дослідження: 29 червня - 01 липня 2023 року

Актуальність і переваги зеленого переходу в Україні.

Перехід на відновлювані джерела енергії та посилення енергоефективності є надзвичайно актуальними для України.

По-перше, ці рішення посилять енергетичну безпеку країни:

- ✓ знизять залежність від імпортованих енергоносіїв
- ✓ підвищать енергетичну автономію громад в умовах війни (соціальна інфраструктура та домогосподарства матимуть резервні джерела енергії).

По-друге, вони є **економічно-вигідними**, зокрема у контексті:

- ✓ зниженню витрат на імпорт енергоносіїв
- ✓ потенціалу виходу на ринок «зеленої» енергетики в Європі, підвищення експорту за рахунок «зеленої» енергії
- ✓ підвищенню конкурентоспроможності підприємств, завдяки зниженню їхніх затрат на енергію

І нарешті, вони матимуть **позитивний вплив на екологію**, протидіятимуть зміні клімату.

Водночас, задля ефективності цього переходу необхідно в комплексі розвивати технічні можливості накопичення виробленої енергії та нарощувати маневрені потужності, як на локальному так і на національному рівнях.

Створення енергетичних спільнот в Україні, на думку більшості експерт_ок – учасниць дослідження, **є актуальним у сучасних реаліях.**

Значною мірою, ця позиція укріпилась після цілеспрямованої атаки Російської федерації на енергетичну інфраструктуру України. Адже, створення енергетичних спільнот **дозволить забезпечити високий ступінь енергетичної автономності** громад, в умовах війни. Громадяни та бізнес усвідомлюють потребу у наявності надійного джерела електроенергії.

Серед основних **переваг створення енергетичних спільнот для громади:**

- Гарантоване енергозабезпечення об'єктів соціальної інфраструктури (лікарень, шкіл, садків); підвищення якості і комфорту побуту
- Економія коштів (наприклад, безоплатне освітлення вулиць, менші витрати на електроенергію для соціальної інфраструктури, комунальних підприємств чи місцевого бізнесу)
- Додаткові робочі місця
- Сплата податків у бюджет громади
- Зменшення викидів CO₂, протидія зміні клімату
- Репутаційні переваги (екологічно свідомо громада в умовах зростання популяризації екотрендів).

На думку експерт_ок, **найбільш вигідними проектами для енергетичних спільнот на сьогодні є:**

- Сонячні електростанції на покрівлі багатоквартирних будинків
- Сонячні колектори для підігріву води на комунальних установах
- Сонячні електростанції для забезпечення енергією комунальних підприємств
- Вітрова генерація
- Теплові насоси для опалення (дозволяє і опалювати і охолоджувати, балансує сонячні ВДЕ, здатні зберігати енергію)
- Електрика від переробки твердих побутових відходів

- Спільні акумуляторні станції у населених пунктах, де велика кількість домогосподарств має власні СЕС
- Автономні станції на територіях, які обленерго відмовляються під'єднати до мережі
- Біоенергетика: вирощування енергокультур і виробництво біо-ТЕС (у випадку потреби у генерації понад один мегават)
- Утилізація низькопотенційного тепла (система каналізування).

У рамках запропонованого комплексного дослідження вперше було детально проаналізовано фінансові, технічні та законодавчі аспекти створення енергетичних спільнот в Україні.

За результатами дослідження та роботи із фокус-групами експерт_кам вдалося сформулювати певні **висновки**, які стануть частиною аналітичного документа - "білої книги" про розвиток зелених енергетичних спільнот в Україні, що буде опублікована у 2024 році:

- Зелений перехід - є не лише питанням захисту клімату чи економії коштів домогосподарств, а й питанням енергетичної незалежності, ключовою складовою енергетичної безпеки держави та сталого інноваційного розвитку.
- Одним із суб'єктів, які можуть інтенсифікувати зелений перехід за рахунок масового встановлення ВДЕ – є громади. Водночас, створення енергетичних спільнот в Україні не набуло значного поширення.
- Дещо більшою мірою в Україні представлені енергетичні спільноти, які встановили проєкти ВДЕ з ініціативи органів місцевого самоврядування (для опалення / освітлення комунальних установ, вулиць). Здебільшого йдеться про пілотні проєкти, реалізовані за грантові кошти, які стали успішними завдяки фінансовій, інформаційній та технічній підтримці донорів. Однак, цей варіант доступний лише спроможним громадам, які мають активних очільників, хороших проєктних менеджерів та ресурс для співфінансування, вміють вибудовувати контакти (наприклад, входять у Асоціацію енергоефективних міст України, долучились до Угоди мерів).
- Суттєво рідше лунали згадки про проєкти, реалізовані органами місцевого самоврядування за рахунок власного бюджету громад чи кредитних коштів. Адже більшість громад обмежені у людських ресурсах (не мають проєктних менеджерів та технічних фахівців) й фінансах. У багатьох громадах представники влади схильні до інертного мислення, або не спроможні якісно прокомунікувати громаді переваги моделі енергетичної спільноти.
- Малопоширеними є кооперативи, засновані мешканцями громад. Перш за все, це обумовлено браком інформації (про суть, переваги і вигоди від реалізації подібних проєктів). Водночас, суттєвими стримуючими факторами тут були: брак соціального капіталу (вміння домовлятися між собою, балансувати інтереси) та довіри, як до жителів громади так і до влади.

- Перспективи масштабування практик утворення енергетичних спільнот, в умовах сьогодення, оцінюються суперечливо. З одного боку інтерес до цього інструменту поступово зростає. З іншого – громади зіштовхуються зі значною кількістю проблем, часто розчаровуються і змінюють плани.
- Додатково, створення енергетичних спільнот стримують різноманітні економічні чинники (серед основних: висока вартість кредитів, обмеженість бюджетів громад, ризик інвестицій під час війни, штучно занижена вартість електроенергії для населення та економічно не вигідні умови встановлення ВДЕ для ОСББ, тривалий термін окупності інвестицій у випадку обмеженої можливості скидати залишки енергії).
- Експерти також відзначають значну кількість неврегульованих законодавством питань, пов'язаних із процесом впровадження та експлуатації проектів ВДЕ у спільнотах. І хоча новий законопроект 9011-д, знімає значну частину цих питань, повноцінно він запрацює лише у 2025 році.
- На етапі запуску енергетичних спільнот громади часто зіштовхуються з такими проблемами, як:
 - незгода у громаді (брак солідарності і довіри до влади)
 - брак знань і навичок місцевих чиновників, щодо документального оформлення та супроводу енергетичних спільнот
 - **брак технічних спеціалістів і кваліфікованих підрядників**
 - **протидія Обленерго:** труднощі на етапі формування дозвільної документації та приєднання до мережі
 - **корупція** (вимоги хабарів, або схеми з відкатами) зі сторони місцевої влади, або погоджувальних установ
 - **значна кількість дозвільних документів**, тривала процедура оформлення
- На етапі функціонування виникають такі проблеми як:
 - конфлікти з Обленерго на предмет: приєднання збудованого об'єкта, встановлення обладнання, що стежить за перетоками
 - неякісне виконання робіт підрядника (через те, що на платформі Prozorro підрядник обирається виключно за критерієм найнижчої ціни)
- Аналіз факторів успіху /невдач створення енергетичних спільнот в Україні засвідчив, що значна частина з них лежить у площині вмотивованості громад до впровадження проекту, готовності вчитися, проявляти ініціативу, шукати рішення і джерела фінансування, долати труднощі. Водночас, вагомими силами, спроможними підірвати потенціал створення енергетичних спільнот виступають корупція та олігархи.

Експерт_ки сформували ряд **рекомендацій**, які сприятимуть розвитку енергетичних спільнот в Україні:

Перш за все, варто розуміти, що Україна є підписантом Паризької кліматичної угоди, тому так, чи інакше має виконувати зобов'язання із збільшення частки ВДЕ у своїй енергосистемі. Це передбачає вищу включеність громад у процес енергетичного переходу. Зважаючи на те, що сьогодні їх інтерес залишається невисоким, виникає потреба у додатковому стимулюванні громад переходити на альтернативні джерела енергії.

Популяризація створення енергетичних спільнот має базуватися на ідеях:

- ✓ швидкої реалізації
- ✓ фінансової вигоди
- ✓ екологічної доцільності
- ✓ ресурсної доступності

У експертів немає спільної позиції на предмет того, хто має виступати ініціатором створення енергетичних спільнот в Україні.

Представники громад (місцевої влади, громадських активістів, представників ОСББ) – значною мірою схильні покладати роль ініціатора на державу.

Натомість, інші стейк-холдери (бізнес, громадські організації, науковці) **переконані у тому, що ініціатива повинна йти від громад.**

Головуючу роль на локальному рівні експерти відводять місцевій владі, яка має виступити головним ініціатором реалізації проектів та бути координатором зацікавлених сторін.

Держава, у свою чергу, має відповідати за створення передумов для ефективного функціонування енергетичних спільнот.

Широкий спектр проблем і труднощів, з яким зіштовхуються громади, спонукає до думки про необхідність створення державної підтримки створення енергетичних спільнот в Україні.

Більшість експертів не поінформовані про державну підтримку цього процесу. Держава сьогодні не проявляє активної підтримки створення енергетичних спільнот в Україні, не формує стимулів і бар'єрів, не пропонує спеціальних програм. Законодавство держави недостатньо адаптоване під потреби створення енергетичних спільнот. Зокрема, потрібні:

- Приведення нормативно-технічної бази у відповідність до 4-го Європейського енергопакету
- Законодавче впровадження сучасного підходу до тарифікації споживання електроенергії (три тарифи це надто мало, важливо, щоб тариф змінювався у залежності від надлишку енергії у системі). Стимулювання розвитку смарт-мереж
- Спрощення дозвільних процедур для підключення до мережі
- Зміна закону про цільове призначення землі (дозвіл на використання однієї і тієї ж земельної ділянки для кількох цілей).

- Скасування постанови НКРЕКП про заборону встановлення сонячних електростанцій на землі
- Зміна принципів обрахунку потужності СЕС (перехід від обрахунку по панелях, до обрахунку по інверторах)
- Крім того, держава повинна взяти на себе функцію інформування населення про перспективність і вигоду від створення енергетичних спільнот.
- Також, від держави очікують **розробку і розсилку типових рекомендацій та покрокових інструкцій, роз'яснень на зустрічах в ОДА** дотичних до питання створення енергетичних спільнот.
- Ще один масштабний виклик, який має вирішення на рівні держави - брак технічних спеціалістів, які б могли супроводжувати проекти з ВДЕ у майбутньому. Вирішення цієї проблеми може розглядатись у контексті **реформування вищої інженерної та професійно-технічної освіти**. Перш за все, потрібно модернізувати навчальні програми, підтримати відповідні технічні спеціальності.

Важливо мотивувати фахівців, які розуміються на ВДЕ залишатися у громаді, оскільки є тенденція їхнього відтоку у великі міста.

Місцева влада (обласного і локального рівнів) має, перш за все, докласти зусиль із просвіти в громаді на предмет енергетичної сталості та енергоефективності. Також, місцева влада може інформувати ініціативні групи, про успішний досвід тих, хто вже створив енергетичні спільноти; забезпечувати процес обміну досвідом; ініціювати проекти у громаді.

Експерт_ки озвучили думку про те, що ініціаторами створення енергетичних спільнот могли б стати забудовники, які будують котеджні містечка. Зокрема, вони могли б представляти енергетичну автономність поселення, як одну з маркетингових переваг свого проекту.

Експерт_ки запропонували ідею: до роботи з громадами залучати приватні спеціалізовані компанії, як операторів за державні кошти, які займуться проектним менеджментом та технічною експертизою.

Іноземні донори у цьому процесі трактуються, перш за все, як грантодавці. Водночас, вони можуть бути цінним джерелом досвіду і експертизи.

- І нарешті, важливу роль у становленні енергетичних спільнот в Україні, сьогодні відіграють громадські організації. Вони виступають у якості парасолькових структур, які допомагають громадам залучити донорів / інвесторів, сприяють у підготовці заявок, залучають технічних спеціалістів та фахових підрядників для реалізації проектів.
- З огляду на їхній успішний досвід роботи, виглядає доречним створення парасолькових проектних організацій, які б стимулювали процес створення енергетичних спільнот: інформували про можливості залучення фінансування, надавали перший поштовх, перші контакти і корисні зв'язки, формували готові алгоритми дії для спільнот, які хотіли б заснувати власний енергокооператив.